

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2019. – Т. 39. – С. 102-109
DOI: 10.31861/mhpi2019.39.102-109

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2019. – Volume. 39. – pp. 102-109
DOI: 10.31861/mhpi2019.39.102-109

УДК: 323.2(497.2)«19»

© Віра Бурдяк¹

Нова риторика болгарських політиків та її вплив на результати останніх президентських і парламентських виборів

Функціонування сучасної демократичної держави неможливе без періодичного проведення вільних виборів, ретельно продуманих виборчих процедур. Найважливішою тенденцією цього процесу є пошук таких виборчих систем, які в повній мірі враховують волю громадян та її адекватне представництво у державних органах. Автор доводить, що в ході останніх президентської та парламентської виборчої кампаній, які відбулися в Республіці Болгарія, виявили досить несподівані для держави нові електоральні переваги. Болгарський парламент швидко перебудувався на нову парадигму політичної риторики, практично не змінивши структури. «Проєвроатлантичні» партії (Реформаторський блок, ДВСТ) не пройшли до парламенту, а ті, що представлені в Народних зборах (ГЕРБ, БСП, РПС) доволі безболісно переорієнтувалися на «патріотичну» чи «державницьку» риторику. Націоналістичні партії, які найбільше відповідають новому положенню, зуміли вчасно розібратися в ситуації: вони об'єдналися і в новому вигляді змогли отримати місця в уряді. Тож вони зробили заявку на те, щоб попрощатися з минулою своєю роллю в болгарській політиці і ввійти до складу респектабельних учасників політичного процесу.

Ключові слова: Республіка Болгарія, президентські та парламентські вибори, політичні партії, політична риторика.

The new rhetoric of the Bulgarian politicians and its impact on the results of the last presidential and parliamentary elections

The functioning of a modern democratic state is impossible without periodic free elections and carefully thought-out electoral procedures. The most important trend in this process is the search for electoral systems that fully take into account the will of citizens and its adequate representation in state bodies. The author proves that during the last presidential and parliamentary election campaigns, which took place in the Republic of Bulgaria, quite unexpected for the state new electoral preferences were found. The Bulgarian Parliament has quickly changed to a new paradigm of political rhetoric without changing its structure. «Pro-Euro-Atlantic» parties (Reformist bloc, DVST) did not make it to the Parliament, and those that are represented in the National Assembly (GERB, BSP, DPS) quite painlessly switched to «Patriotic» or «statist» rhetoric. Nationalist parties, which are most consistent with the new situation, were able to understand the situation in time: they united and in a new form were able to get a place in the government. Therefore, they made a bid to say goodbye to their previous role in Bulgarian politics and to become a part of respectable participants in the political process.

Key words: Republic of Bulgaria, presidential and parliamentary elections, political parties, political rhetoric.

Кожна сучасна демократична держава згідно з своїм законодавством періодично проводить президентські та парламентські вибори, дотримується розроблених виборчих процедур. Вони іноді змінюються, вдосконалюються для того, щоб найповніше врахувати волевиявлення гро-

¹ Доктор політичних наук, професор кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна. E-mail: vira.burdjak@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-0037-2173>.

мадян та адекватне цьому волевиявленню представництво інтересів в органах державної влади².

Визнання важливості виборчої системи в демократичній державі пов'язане з тим, що вона є елементом політичної системи, який найчастіше зазнає змін. Дослідники Р. Таагепера і М. Шугарт зазначають, що «в порівнянні з іншими елементами політичної системи, електоральними правилами найлегше маніпулювати в політичних цілях. Мається на увазі не те, що виборчу систему легко змінити, а те, що решта елементів системи змінити ще складніше»³.

В умовах демократії правлячій еліті складно внести суттєві зміни в інститути законодавчої та виконавчої влади, оскільки вони, як правило, добре конституційно захищені і від еліт вимагається немало зусиль, щоб їх провести, не порушуючи демократичні норми та процедури. Але не завжди правлячі еліти обирають і змінюють виборчу систему, керуючись прагненням оптимізувати функціонування демократії. Як і будь-який суб'єкт політичного процесу вони переслідують власні інтереси, намагаючись закріпити своє домінуюче положення в системі державної влади, створюючи додаткові перешкоди на шляху до влади політичній опозиції.

У Болгарії в листопаді 2016 р. пройшли чергові вибори президента. Політичні партії сподівалися, що вибори дадуть їм очікувану можливість скоригувати баланс сил, який склався на той час у парламенті. Втім, чи можливі і наскільки можливі такі зміни, залишалось під питанням. Адже з 2014 р. влада в Болгарії була зосереджена в руках партії ГЕРБ (Громадяни за європейський розвиток Болгарії), оскільки прем'єр-міністром у той час був Бойко Борисов – один із засновників цієї партії, а президентом держави її висуванець – Росен Плевнелієв. Тривалий час ГЕРБ управляла державою в коаліції з колишніми правими силами Союзу демократичних сил (СДС) (його очолював экс-прем'єр Іван Костов). Іноді ситуативно їх підтримувала радикальна партія «Атака» зі своїм лідером Віленом Сідеровим. Інші партії представляли опозицію, яку очолювала Болгарська соціалістична партія (БСП) з лідером Сергієм Станішевим, у коаліції з етнічною турецькою партією Рух за права та свободи (РПС) та Національним рухом Симеона Другого Сакскобургготського (НРСД – партія, яка була сформована у 2001 р. сином останнього болгарського царя Бориса. Симеон Сакскобургготський став першим республіканським прем'єром на початку ХХІ ст.).

Вперше партія ГЕРБ здобула перемогу на виборах у 2009 р. і аж до 2016 р. вона постійно перемагала у всіх виборчих перегонках⁴. Єдиним серйозним суперником партії ГЕРБ можна було вважати стихійне вираження невдоволення громадян, які виходили на протестні акції на вулиці багатьох міст держави. Лідерам партії ГЕРБ вдалося вибудувати таку тактику і стратегію, при якій жодна з існуючих у Болгарії партій, а їх нараховують понад 240, не могла серйозно претендувати на роль опозиції.

До Народних зборів – парламенту Болгарії, в 2014 р. разом з ГЕРБ пройшли ще сім партій⁵. Болгарська преса писала, що кожний політичний рух представляли дві парламентські сили⁶. Право-ліберальний спектр крім ГЕРБ представляв Реформаторський блок (РБ). З партій націоналістичного спектру до парламенту пройшла «Атака» та її конкурент – Патріотичний фронт. Ліві сили репрезентували БСП, а також партія Георгія Пирванова «Альтернатива – болгарське відродження» (АБВ), яка відійшла від соціалістів. Завершує цей перелік парламентських політичних сил етнічна партія «Рух за права та свободи», яка в кінці 2015 р. розкололася і за місяць в Народних зборах у 2017 р. боролися дві турецькі партії: РПС і «Демократи за відповідальність, свободу і толерантність» (ДВСТ).

² Иванченко А.В., Кынев А. В., Любарев А.Е. (2005). Пропорциональная избирательная система в России: История, современное состояние, перспективы. М.: Аспект Пресс. С. 7.

³ Таагепера Р., Шугарт М. С. (1997). Описание избирательных систем. *Полис*. № 3. С. 115.

⁴ Граждани за европейско развитие на България (ГЕРБ). URL: http://www.gerb.bg/bg/news/spisyk-stanovishta_i_pozicii-3.html.

⁵ Партія ББЦ (Болгарія без цензури), яка теж пройшла до парламенту, розпалася невдовзі після початку роботи Народних зборів.

⁶ Симеонов П. ГЕРБ і Обединените патриоти по-скоро имат условия в 44-ото Народно събрание да изпльнат заявените политики. 2017. 18 апреля. URL: <http://www.focus-news.net/opinion/2017/04/18/42635/rarvan-simeonov-politolog-gerb-i-obedinenite-patrioti-po-skoro-imat-usloviya-v-44-oto-narodno-Sabranie-da-izpalnyat-za-yavenite-politiki.html>.

Отже, у кожній парламентській партії був свій конкурент, який претендував на той же електорат (за винятком, можливо, правлячої партії ГЕРБ, виборці якої голосують швидше за особистість її лідера, Бойко Борисова, ніж за програму чи ідеологію). Головна ж опозиційна сила, яка традиційно оскаржувала першість ГЕРБ – БСП, на думку Г. Пирванова, знаходилася в опозиції не до влади, а до свого основного конкурента з лівого флангу – АБВ. Потенційний суперник ГЕРБ у боротьбі за правий електорат, Реформаторський блок, вписався у роль його молодшого партнера і покійно сприймав відставки своїх міністрів, яких Б. Борисов передбачливо призначав на найбільш проблемні міністерства⁷. Інші партії (етнічна турецька РПС та націоналістичні Патріотичний фронт і «Атака») були зайняті міжпартійною боротьбою, а тому не стільки критикували ГЕРБ, як шукали його підтримки.

Зрештою, склалася досить ефективна для керівництва партії система, в якій лідер ГЕРБ Б. Борисов тримав під контролем всіх потенційних конкурентів. Практично по кожному своєму рішенню правляча партія могла створити у парламенті більшість, граючи на протиріччях своїх молодших партнерів. Ослаблені суперники навіть не намагалися оскаржувати її права, задовольняючись власним місцем у системі, яку створив Б. Борисов.

Більшість аналітиків на початку 2016 р. вважали, що вибудована прем'єром система політичних відносин дозволить його партії без особливих труднощів провести свого кандидата на посаду президента, зберігаючи за собою домінуюче положення. Втім, наступні події спростували ці прогнози.

Відомо, що Болгарія – парламентська республіка, в якій повноваження глави держави досить обмежені, але, незважаючи на це, президент Республіки обирається на загальних виборах. Головними претендентами на президентських виборах 2016 р. були Цецка Цачева, яка предстала ГЕРБ⁸, і кандидат від БСП Румен Радев⁹. На момент виборів Ц. Цачева була спікером Народних зборів Болгарії (це перша жінка – спікер в історії Болгарії)¹⁰. Р. Радев – професійний військовий льотчик, свого часу очолював ВПС держави.

Додаткової значимості та інтриги цим виборам додавав той факт, що чинний прем'єр-міністр Болгарії і лідер партії ГЕРБ Б. Борисов ще до виборів заявив, що в разі поразки Ц. Цачевої парламент буде розпущений. Фактично, він вирішив перетворити вибори на референдум щодо оцінки проведеної ним політики, зв'язавши його результати з майбутньою долею чинного уряду і Народних зборів.

Подібні політичні заяви та розклади не нове явище у сучасній політиці. Досить часто політики пов'язують майбутнє уряду з результатами голосування громадян на виборах чи референдумах, намагаючись забезпечити тим самим потрібний для себе результат. Втім, таке поєднання майбутньої долі політика і результатів голосування виборців – зброя двосічна. Важко передбачити чи виборці підтримають, чи ні функціонуючу владу. Але поразка діючого уряду неминує потягне за собою відставку. Доцільно, у зв'язку з цим, пригадати два зовсім недавніх приклади з розвитку виборчого процесу і його результатів у Великобританії та Італії.

У Великобританії напередодні референдуму з питання про вихід Сполученого Королівства з Європейського Союзу прем'єр-міністр Джеймс Кемерон заявив, що якщо більшість виборців проголосує за вихід держави з ЄС, то він піде у відставку¹¹. Як відомо, більшість виборців проголосували за Brexit, що змусило Д. Кемерона дотриматися власної обіцянки і в такий спосіб завершити свою політичну кар'єру. В кінці 2016 р. такий же хід зробив і прем'єр-міністр Італії Маттео Ренці, який заявив, що піде у відставку, у разі, якщо більшість виборців проголосує на

⁷ Георгиев В. Заявка за програмиран провал. 2014. 5 ноября. URL: <http://pogled.info/avtorski/Valentin-Georgiev/zayavka-za-programiran-posal.59572>.

⁸ Антова Д. (2016). Цецка Цачева, вече официално, кандидатът на ГЕРБ за президент. *News.bg*. 2 октября.

⁹ БСП отрязва АБВ от преговорите за обща коалиция за президентските избори. От столетницата не са съгласни с предложението от партията на Първанов проект за коалиционно споразумение (2016). *Blitz.bg*. 23 августа.

¹⁰ Борисов обяви официално Цецка Цачева за кандидат-президент на ГЕРБ: Нацията има нужда и от майка (допълнена) (2016). *Дневник.bg*. 2 октября.

¹¹ Почему британский премьер ушел в отставку? URL: <https://inosmi.ru/politic/20160627/236990095.html>; Дэвид Кэмерон освобождает для Терезы Мэй пост и квартиру. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-36781539>.

референдумі проти запропонованої ним радикальної реформи Конституції¹². Виборці не підтримали запропоновані прем'єром зміни і політична кар'єра синьйора М. Ренці також сумно перервалася.

У Болгарії Б. Борисов пішов тим же слизьким шляхом, зв'язавши долю свого уряду з результатами президентських виборів, що в цьому випадку виявилися такими ж невтішним, як і в його західноєвропейських колег. Уже в першому турі, що відбувся 6 листопада 2016 р., ставлення прем'єра Ц. Цачева зайняла лише друге місце, набравши на 3% голосів менше, ніж Р. Радев. Перед другим туром виборів усі урядові сили були кинуті на забезпечення перемоги Ц. Цачевої, до якої в болгарському суспільстві досить неоднозначне ставлення. Адже в час виборчої кампанії «малохаризматичній Ц. Цачевій не вдалося вийти з тіні Б. Борисова, через що вона справляла враження слабкого і позбавленого самостійності кандидата»¹³.

У ході передвиборчої кампанії Р. Радеву приписували «особливі зв'язки з Кремлем», адже БСП вважається проросійською партією. Однак, Р. Радев відповідав на ці звинувачення тим, що не лише не є членом БСП, але і більше того, він перший болгарський військовий, який здобував військову освіту в США. Момент істини настав 13 листопада, коли у другому турі Р. Радев здобув переконливу перемогу, отримавши 59,37% голосів виборців, і став президентом Болгарії¹⁴. Наступного дня, 14 листопада Б. Борисов, дотримуючись даного слова, подав у відставку¹⁵. Тож перед Болгарією виникла гостра потреба проведення дострокових парламентських виборів.

Причини відставки прем'єр-міністра неодноразово обговорювалися в болгарській пресі і виглядають очевидними. Правляча партія переоцінила свій ресурс, висунувши кандидатом у президенти особистість, позбавлену власної харизми, зате лояльну і керовану. Це викликало в суспільстві роздратування: виборців ніби вже й не запитували, а президента призначали, як звичайного чиновника. Опозиція швидко врахувала ці протестні суспільні настрої і запропонувала кандидата, який був повною протилежністю кандидату від ГЕРБ¹⁶. Р. Радев – генерал, льотчик-ас, безпартійний, а значить, не відповідальний за проблеми, з якими зіткнулася держава в останні роки, респектабельний, добре освічений та інтелігентний. Зрештою, Р. Радева підтримали представники практично всіх політичних партій, тоді як кандидат від ГЕРБ не зуміла мобілізувати навіть електорат власної партії.

Якщо з поразкою ГЕРБ все виглядало доволі прозоро і її можна пояснити, то значно глибші зміни, які відбулися в ході президентських виборів, – зміни політичної риторики – відслідкувати безперечно складніше. Ще напередодні виборів єдиним безумовним і всіма визнаним орієнтиром болгарської політики були «євроатлантичні цінності», під якими розумівся широкий спектр понять, як геополітичних, так і суто побутових. Під час передвиборчої кампанії намітився перехід до нової парадигми, в якій орієнтиром визнавалися «національні інтереси».

Так, майбутній президент, кандидат від опозиції генерал Р. Радев здивував болгарську громадськість заявами про необхідність визнати возз'єднання Криму з РФ. За його словами, заперечення цього факту ніяк не допомагає захищати інтереси болгарських громадян. Відношення ж до Євросоюзу і НАТО він інтерпретував так, що з ідеологічного принципу вони перетворювалися в інструмент захисту національних інтересів: з його точки зору, держава зацікавлена в активнішій участі в цих інститутах¹⁷.

Зазначимо, що з семи провідних кандидатів схожі ідеї висловлювали, крім Р. Радева, ще п'ятеро кандидатів, включаючи його головного конкурента, кандидата від ГЕРБ. Всі вони намагалися представити себе прагматиками, головною метою яких є захист державних інтересів.

Водночас успіх Р. Радева показав масштаби суспільної необхідності в заміні політичної еліти і підірвав панування ГЕРБ. Команда Б. Борисова намагається очолити протестний електорат,

¹² Італійці отклонили конституционную реформу, премьер-министр Маттео Ренци уходит. URL: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/3840538>.

¹³ Час на політичні зміни в Болгарії. URL: <http://www.global-analytik.com/%D0%B0%D0%BD%D0%B0%>.

¹⁴ Резултати от избори за президент и вице-президент на републиката 2016 (II тур) // Централната избирателна комисия на Република България. URL: <https://www.cik.bg/>.

¹⁵ Bulgarian PM Borisov tenders his government resignation (2016). *Reuters*. Nov 14.

¹⁶ Болгария: выборы, до которых не дотянулась вездесущая «рука Москвы». URL: <http://izbircom.com/2017/04/23/%D0%B1%>.

¹⁷ «Маркет линкс»: Цеца Цачева и генерал Румен Радев отиват на тежък балотаж» (2016). *БТВ Новините*. 4 октябрия.

звідси і раптова підтримка введення мажоритарної виборчої системи, що дала змогу забезпечити для ГЕРБ місце в авангарді політичних змін. Перемога Р. Радева, хоча формально він був безпартійним кандидатом, дала лівим партіям шанс відновити політичні позиції, ослаблені через численні корупційні скандали і відсутність надійних лідерів. Соціалісти намагаються виробити нову риторику, а також підтримали введення мажоритарної виборчої системи. На даному етапі важко оцінити перспективи змін у виборчому законодавстві, але мало ймовірно, що ліві партії зможуть швидко виробити всеосяжну реформу, яка б відповідала на запити населення стосовно необхідності змін, які існують у суспільстві¹⁸.

Нова риторика політиків стала новиною для посткомуністичної Болгарії. Деякі журналісти робили поспішні висновки, що держава ніби відходить від євроатлантичного курсу і ледь не готується до виходу з ЄС та НАТО. Втім, на це не схоже, адже в ході останніх виборів жодного з провідних кандидатів не можна було назвати в повній мірі євроскептиком чи хоча б антинатовцем. Якщо дехто з них і дозволив собі критику євроатлантичних структур, то вона була, швидше, спрямована проти млявої позиції діючих болгарських політиків, ніж проти самих цих організацій. Тож мова йде не про зміну геополітичних орієнтацій, а про більш зріле ставлення еліти та суспільства до визначення пріоритетів політики.

Цікаво, що під час передвиборчої кампанії правляча партія ГЕРБ намагалася уникати прямої критики на адресу Росії. Навіть партійний лідер і колишній прем'єр Б. Борисов заявляв, що санкції ЄС не спрямовані проти російської держави, а лише проти винних в анексії Криму та дестабілізації Донбасу. А опоненти з БСП досить активно розвивали тему скасування антиросійських санкцій, обіцяючи заблокувати продовження їх у червні.

Безпосередньо перед виборами видання *The Wall Street Journal* оприлюднило перехоплений спецслужбами Болгарії документ, який на 30 сторінках містив розроблену політтехнологіями РФ детальну стратегію, яка, можливо, допомогла Р. Радеву перемогти на президентських виборах. Чи вплинуло оприлюднення документа на розподіл симпатій електорату, не відомо. Але на виборах 26 березня, правоцентристи з ГЕРБ суттєво обійшли московських симпатиків-соціалістів, отримавши 32,65% голосів проти 27,2% у БСП. Хоча всю виборчу кампанію опоненти йшли нога в ногу¹⁹.

Вказана тенденція, яка виникла на президентських виборах, отримала подальший розвиток на дострокових парламентських виборах 2017 р. Після поразки свого кандидата Б. Борисов пішов у відставку. Новий кабінет уряду при старому парламенті сформувати не вдалося, тож, зрештою, на 2017 р. були призначені парламентські вибори. Болгарські журналісти відзначали на цих виборах небувале загострення патріотичної риторики²⁰. Політичні партії змінювали свої назви так, щоб у них прозвучало слово «Болгарія» або «болгарська»; придумували нові гасла, які звучали патріотично; звинувачували одна одну в недостатній увазі до національних інтересів і в «низькопоклонстві» перед представниками Європейського Союзу та НАТО.

За підсумками парламентських виборів у Народні збори обрали депутатів від п'яти політичних партій. Болгарські аналітики зазначають, що новий парламент представляє собою ніби спрощений варіант попереднього: кожний політичний напрям представлений тепер лише однією партією, тобто з парламенту зникли партії-дублери²¹. БСП після перемоги Р. Радева здобула більшу популярність і стала гідним суперником правлячої партії (в ролі якої, як і раніше виступає ГЕРБ). Друга ліва партія АБВ на цей раз не змогла подолати 4% бар'єр і не пройшла до парламенту. Схожа ситуація склалася і в партій-дублерів з правового сектору (Реформаційний блок розпався на дрібні рухи, які також не змогли подолати виборчий бар'єр) та серед представників етнічної турецької меншини (партія ДВСТ не пройшла до Народних зборів і РПС виявився єдиною представницею цього напрямку). Із націоналістичного спектру в парламенті залишився теж лише один рух. «Атака» об'єдналася з Патріотичним фронтом, створивши коалі-

¹⁸ Час на політичні зміни в Болгарії. URL: <http://www.global-analytik.com/%D0%B0%D0%BD%D0%B0%>.

¹⁹ Вибори в Болгарії: тиха поразка симпатиків Кремля. URL: <https://politeka.net/ua/reading/analytics/420336-vybory-v-bolgarii-tihoe-porazhenie-simpatikov-kremlya/>.

²⁰ Бойчева М. (2017). Конкуренция по родолюбие в именована на партиите. 21 февраль. URL: <https://trud.bg/>.

²¹ Симеонов П. ГЕРБ и Обединените патриоти по-скоро имат условия в 44-ото Народно събрание да изпълнят заявените политики. 2017. 18 април. URL: <http://www.focus-news.net/opinion/2017/04/18/42635/rarvan-simeonov-politolog-gerb-i-obedinenite-patrioti-po-skoro-imat-usloviya-v-44-oto-narodno-Sabranie-da-izpalnyat-za-yavenite-politiki.html>.

ційну партію «Об'єднані патріоти». Партія євроскептиків «Атака» агітує виборців за вихід Болгарії з НАТО, за перегляд умов її членства в Європейському Союзі. «Атака» солідарна також і з політикою В. Путіна, підтримує анексію Криму, скасування антиросійських санкцій. В. Сідеров контактує з лідером французької ультраправої партії «Національний фронт» Марін Ле Пен, і їх погляди схожі щодо необхідності зближення з Росією та посилення міграційного режиму²².

До парламенту ввійшов і політичний дебютант – ліберальна партія «Воля», яка не має чітко вираженої політичної ідентичності. Це персональний проект бізнесмена Веселіна Марешки. Він був кандидатом на пост президента держави на виборах 2016 р., і тоді за нього проголосували понад 400 тис. болгарських громадян. На парламентських виборах досягнення «Волі» виявилися скромнішими, оскільки за партію проголосували трохи більше 140 тис. чоловік²³.

Результати парламентських виборів лише підтвердили наявність у болгарській політиці нової тенденції. З тих чи інших причин поза Народними зборами виявилися найбільш віддані адепти попередньої, євроатлантичної парадигми – колишні члени Реформаторського блоку. З партій, які залишилися у парламенті, дві – ГЕРБ і нова партія «Воля» – розбудовуються навколо особистості прем'єр-міністра і легко пристосовуються до нових умов. Для цих партій ідеологічні питання – не першочергові. ГЕРБ, наприклад, в якості партнера до правлячої коаліції взяв замість Реформаторського блоку партію «Об'єднаних патріотів». Аналітики вважають, що вказаний вибір партії ГЕРБ у даних умовах можна розцінювати майже як символ змін, що відбуваються у болгарському суспільстві.

Завдяки політичній силі «Об'єднані патріоти» націоналістичні партії вперше у новітній болгарській історії отримали місця в уряді. БСП, популярність якої зросла після перемоги на президентських виборах Р. Радева, намагається не втратити свій рейтинг і продовжує розпочатий президентом курс на патріотизм та прагматичну політику. РПС після подій грудня 2015 р., коли від неї відкололася ДВСТ, рішуче відмовилася від ролі провідника інтересів Туреччини та проголосила своїм головним пріоритетом безпеку і процвітання Болгарії. З цього часу її політична риторика часто видається навіть більше патріотичною, ніж у націоналістичних партій.

Таким чином, перемога Р. Радева суттєво впливає на нові альянси на політичній арені. До виборів ГЕРБ співпрацював з Реформістським блоком, в якому виникли суперечки щодо того, чи варто продовжувати співробітництво з Б. Борисовим. Турецька меншина та націоналістичні партії, які до недавнього часу надавали ГЕРБ часткову підтримку в парламенті, швидше за все розвиватимуть співпрацю з лівими, а їх електорат рішуче підтримав Р. Радева на президентських виборах.

Болгарський парламент доволі швидко перебудувався на нову парадигму політичної риторики, при цьому практично не змінивши своєї структури (ГЕРБ як і раніше очолює урядову коаліцію, БСП та РПС, як і раніше знаходяться в опозиції, а націоналісти – підтримують ГЕРБ). «Проєвроатлантичні» партії (Реформаторський блок, ДВСТ) не змогли пройти до парламенту, а ті, що представлені в Народних зборах (ГЕРБ, БСП, РПС) доволі швидко і безболісно переорієнтувалися на «патріотичну» чи «державницьку» риторику. Націоналістичні партії, які найбільше відповідають новій ситуації, зуміли вчасно розібратися в положенні: вони об'єдналися і в новому вигляді змогли отримати місця в уряді. Тож націоналістичні політичні сили зробили заявку на те, щоб попрощатися з своєю минулою роллю в болгарській політиці і ввійти до складу респектабельних учасників політичного процесу.

Список джерел:

1. Антова Д. (2016). Цецка Цачева, вече официално, кандидатът на ГЕРБ за президент. *News.bg*. 2 октябрия.
2. Бойчева М. Конкуренция по родолюбие в имената на партиите. 2017. 21 феврия. URL:<https://trud.bg/>.
3. Болгария: выборы, до которых не дотянулась вездесущая «рука Москвы». URL: <http://izbircom.com/2017/04/23/%D0%B1%>.

²² Выборы в Болгарии: Кто здесь «тройанский конь» Кремля? URL: <https://112.ua/statji/vybory-v-bolgarii-kto-zdes-troyanskiy-kon-kremlya-379909.html>.

²³ Новый болгарский парламент будет состоять из представителей пяти партий. URL: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/4128450>.

4. Борисов обяви официално Цецка Цачева за кандидат-президент на ГЕРБ: Нацията има нужда и от майка (2016). *Дневник.bg*. 2 октябрия.
5. БСП отрязва АБВ от преговорите за обща коалиция за президентските избори. От столетницата не са съгласни с предложения от партията на Първанов проект за коалиционно споразумение (2016). *Blitz.bg*. 23 август.
6. Выборы в Болгарии: тиха поразка симпатиків Кремля. URL: <https://politeka.net/ua/reading/analytics/420336-vybory-v-bolgarii-tihoe-porazhenie-simpatikov-krem-lya/>.
7. Выборы в Болгарии: Кто здесь «тройанский конь» Кремля? URL: <https://112.ua/statji/vybory-v-bolgarii-kto-zdes-troyanskiy-kon-kremlya-379909>.
8. Георгиев В. Заявка за програмиран провал. 2014. 5 ноябрия. URL: <http://pogled.info/avtorski/Valentin-Georgiev/zayavka-za-pogramiran-poval.59572>.
9. Граждани за европейско развитие на България (ГЕРБ). URL: http://www.gerb.bg/bg/news/spisyk-stanovishta_i_pozicii-3.html.
10. Дэвид Кэмерон освобождает для Терезы Мэй пост и квартиру. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-36781539>.
11. Иванченко А.В., Кынев А. В., Любарев А.Е. (2005). Пропорциональная избирательная система в России: История, современное состояние, перспективы. М.: Аспект Пресс. 140 с.
12. Итальянцы отклонили конституционную реформу, премьер-министр Маттео Ренци уходит. URL: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/3840538>.
13. «Маркет линкс»: Цецка Цачева и генерал Румен Радев отиват на тежък балотаж» (2016). *БТВ Новините*. 4 октябрия.
14. Новый болгарский парламент будет состоять из представителей пяти партий. URL: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/4128450>.
15. Почему британский премьер ушей в отставку? URL: <https://inosmi.ru/politic/20160627/236990095.html>.
16. Резултати от избори за президент и вицепрезидент на републиката 2016 (II тур). Централната избирателна комисия на Република България. URL: <https://www.cik.bg/>.
17. Симеонов П. ГЕРБ и Обединените патриоти по-скоро имат условия в 44-ото Народно събрание да изпълнят заявените политики. 2017. 18 априля. URL: <http://www.focus-news.net/opinion/2017/04/18/42635/parvan-simeonov-politolog-gerb-i-obedinenite-patrioti-po-skoro-imat-usloviya-v-44-oto-narodno-sabranie-da-izpalnyat-zayavenite-politiki.html>.
18. Таагепера Р., Шугарт М. С. (1997). Описание избирательных систем. *Полис*. № 3. С. 114-137.
19. Час на политични зміни в Болгарії. URL: <http://www.global-analyt.com/%D0%B0%D0%BD%D0%B0%>.
20. Bulgarian PM Borisov tenders his government resignation. *Reuters*, 2016. November 14.

References:

1. Antova D. (2016). Cecka Cacheva, veche oficialno, kandidatut na GERB za prezident. *News.bg*. 2 oktjabrja.
2. Vojcheva M. (2017). Konkurencija po rodoljubie v imenata na partiite. 21 fevralja. URL: <https://trud.bg/>.
3. Bolgarija: vybory, do kotoryh ne dotjanulas' vezdesushhaja «ruka Moskvy». URL: <http://izbircom.com/2017/04/23/%D0%B1%>.
4. Borisov objavi oficialno Cecka Cacheva za kandidat-prezident na GERB: Nacijata ima nuzhda i ot majka (2016). *Dnevnik.bg*. 2 oktjabrja.
5. BSP otrjaza ABV ot pregovorite za obshha koalicija za prezidentskite izbori. Ot stoletnicata ne sa suglasni s predlozhenija ot partijata na Pürvanov projekt za koalicionno sporazumenie (2016). *Blitz.bg*. 23 avgusta.
6. Vybory v Bolgarii: tykha porazka sympatykiv Kremlja URL: <https://politeka.net/ua/reading/analytics/420336-vybory-v-bolgarii-tihoe-porazhenie-simpatikov-krem-lya/>.
7. Vybory v Bolgarii: Kto zdes' «trojanskij kon'» Kremlja? URL: <https://112.ua/statji/vybory-v-bolgarii-kto-zdes-troyanskiy-kon-kremlya-379909>.
8. Georgiev V. Zajavka za programiran proval. 2014. 5 nojabrja. URL: <http://pogled.info/avtorski/Valentin-Georgiev/zayavka-za-pogramiran-poval.59572>.

